

Uit de oude doos

Zoogdieren in het veld en aan het strand

De namen M.A. IJsseling en A. Scheygrond klinken in Nederland als een klok. Voor het onderwijs schreven ze halverwege vorige eeuw onder andere 'Hoofdzaken der Biologie', voor de middelbare scholen. Ruw gesteld: wat het gros van de Nederlandse stadsjeugd tot die tijd over zoogdieren wist, hadden ze van IJsseling en Scheygrond. In dit voorlopig laatste deel van 'Uit de oude doos', bespreek ik een boekje van hun hand uit 1952: 'Zoogdieren in het veld en aan het strand', uitgegeven door Het Spectrum uit Utrecht. Hieraan vooraf ging het boekje 'Zoogdieren in de bossen' van A.B. Wigman, dat ook in Vlaanderen werd uitgegeven, door Uitgeverij Zonnewende uit Kortrijk. In dit laatste komen vooral de hoefdieren, de das, de vos en de eekhoorn aan bod. De muizen en spitsmuizen krijgen veel minder aandacht terwijl aan de vleermuizen volgens de auteur 'al een ander boekje wordt gewijd'. Terug naar veld en strand ...

Hoewel het een thematisch boekje betreft, is er een uitgebreide algemene inleiding. Daarin viel mijn oog op een passage over 'Voedsel en spijsvertering'. Leuk is namelijk dat de auteurs ingaan op de drinkgewoonten van enkele zoogdieren.

Een veelgestelde vraag die je over zoogdieren hoort is: 'wat eten ze?'. Zelden hoor je iemand de vraag stellen: 'Wat drinken ze?'. In 1952 kon je daarover lezen: 'Water wordt door de meeste zoogdieren, zij het in wisselende hoeveelheden, genuttigd. Toch zijn er onder de planteneters soorten die, zoals de ree, zelden of, zoals de muizen, nooit water als zodanig opnemen. In het algemeen gebruiken de herbivore zoogdieren trouwens weinig water, het voedsel bevat immers meer dan genoeg! Roofdieren gebruiken, vooral na de maaltijd, soms vrij grote hoeveelheden water. Zij likken het, evenals de eekhoorn, op met de tong, waarvan de punt dan een soort lepelvorm krijgt. Vleermuizen scheppen water in de vlucht. Herten en varkens steken hun snuit diep in het water en nemen dit dan met zuigende bewegingen op. In de winter wordt het water wel vervangen door sneeuw.' Tot zover het hoofdstukje over de drinkgewoonten. Vreemd dat er niks gezegd wordt over het drinken van moedermelk door jonge zoogdieren! Dat roofdieren erg veel behoefte hebben aan water, kon ik zelf al eens vaststellen in Slovenië, tijdens de snikhete zomer van 2003: rond de zeer schaarse poelen (het waren er slechts twee

of drie) die we toen aantroffen tijdens een boswandeling van wel 30 kilometer, vonden we in de modderige rand telkens sporen van kleine en grote marterachtigen, wilde kat, lynx en bruine beer, naast sporen van hoefdieren en andere, kleinere zoogdieren. In het droge karstgebied is elke plas water van levensbelang, maar ook bij ons is het vinden van voldoende drinkwater in sommige droge bossen op hoge zandgronden tijdens hete en droge zomers voor veel zoogdieren wellicht geen sinecure.

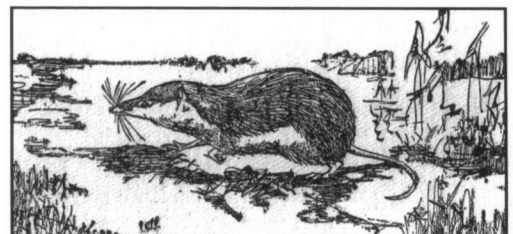
In een boekje over zoogdieren van het veld, kan men aan de mol niet voorbij. Over het gedrag van deze graver schrijven de auteurs: 'De mol wandelt de gangen van zijn jachtgebied op geregelde tijden (om de 3 à 4 uur) af, waarbij hij zich 's morgens en 's middags het meest actief toont. Men beweert dat hij zijn eerste bezoek voor zonsopgang brengt, zijn tweede om 9 uur, zijn derde tussen 11 en 13 uur, en dan nog een om 16 en een om 19 uur; het is waarschijnlijk dat hij ook 's nachts doorwerkt.' De mol en zijn uurwerk... Verder lezen we: 'Uit de analyse van de inhoud van enige honderden mollenmagen, heeft men kunnen afleiden, dat het voornaamste voedsel van de mol uit regenwormen en keverlarven bestaat. Hoe beter de grond was, waarin de mol groef, des te eenzijdiger bleek zijn dieet te zijn geweest (vrijwel uitsluitend regenwormen), en andersom, hoe slechter de grond was, des te veelzijdiger was het dieet (allerlei soorten insecten en duizendpoten).' Het is maar wat je 'betere grond' en 'slechtere grond' noemt natuurlijk. Zou een mol niet beter af zijn met een wat meer veelzijdig menu? De auteur sluit af met een uitgebreide beschrijving van de manier waarop een mol precies een regenworm verorbert. Smakelijk ...

Over de spitsmuizen lezen we: 'Van de spitsmuizensoorten die in Nederland voorkomen, is nog maar weinig bekend.' En de klassieke uitspraken zoals: 'Spitsmuizen zijn felle roofdieren, hun

vraatzucht is groot. In gevangenschap eten zij per dag bijna hun gewicht aan voedsel op en blijken dan zeer gesteld op een variatie van spijs.' Wat een tegenstelling met de mol - die toch ook tot de insecteneters behoort -, die soms met haast alleen maar regenwormen genoeg neemt.

Over de vleermuizen nog even dit: in een vorige 'Uit de oude doos' schreef ik al dat het in de Lage Landen blijkbaar had geduurd tot de publicatie van de Zoogdierengids van Van den Brink in 1955 eer het grote publiek kennis kreeg van het fenomeen 'ultrasonische echolocatie' bij vleermuizen. Welnu: misschien niet voor zo een groot publiek, dan toch publiek, was in het boekje van IJsseling en Scheygrond in 1952 al te lezen: 'Wij weten nu sedert een tiental jaren, dat vleermuizen zich oriënteren met behulp van door hen uitgezonden ultrakorte geluidsgolven. Het klinkt te vreemd om waar te schijnen, maar het is een feit dat vleermuizen waarvan de oren niet meer functioneren, herhaaldelijk tegen uitgespannen draden, die zij tevoren vermeden, aanvliegen.' Ere wie ere toekomt.

Hoewel de otter misschien meer tot de verbeelding spreekt, en in het boekje uitgebreid aan bod komt, is een minder populaire soort die ook zeker niet kon of mocht ontbreken in dit boekje de veldmuis. Vanzelfsprekend wordt dieper ingegaan op de schade die veldmuizen kunnen veroorzaken. We lezen: 'In een zogenaamd muizenjaar heeft men op 1 ha land wel 1700 muizen gedood, d.i. dus 1 muis per 6m². In oude geschriften wordt reeds geklaagd over de schade door veldmuizen aangericht. Op een Drentse es ging 1/3 van de oogst verloren bij een bezetting van ruw geschat 1000 muizen per ha.' Erg interessant zijn de bedenkingen over muizenpopulaties en waterstanden: 'In de regel zijn er in droge zomers veel meer muizen dan in natte. Een enkele plensbui kan al een decimeren der muizenbevolking tot gevolg hebben. Vele zijn de middelen die de

mens aanwendt om de veldmuizen te verdelgen: bijv. het onder water zetten van stukken land, het strooien van vergiftigde tarwe; maar de beste verdelger is een strenge winter en dan vooral een waarin sneeuwdooi gevolgd wordt door strenge vorst. Gebeurt dit een paar maal in één winter, dan zijn er haast geen veldmuizen meer over.' Het zou eens de moeite lonen na te gaan wat dit zou betekenen voor de komende decennia, de voorspelde klimaatveranderingen indachtig.

Met dank aan

- Joost Vandenberge voor het lenen van zijn boek.

Bob Vandendriessche